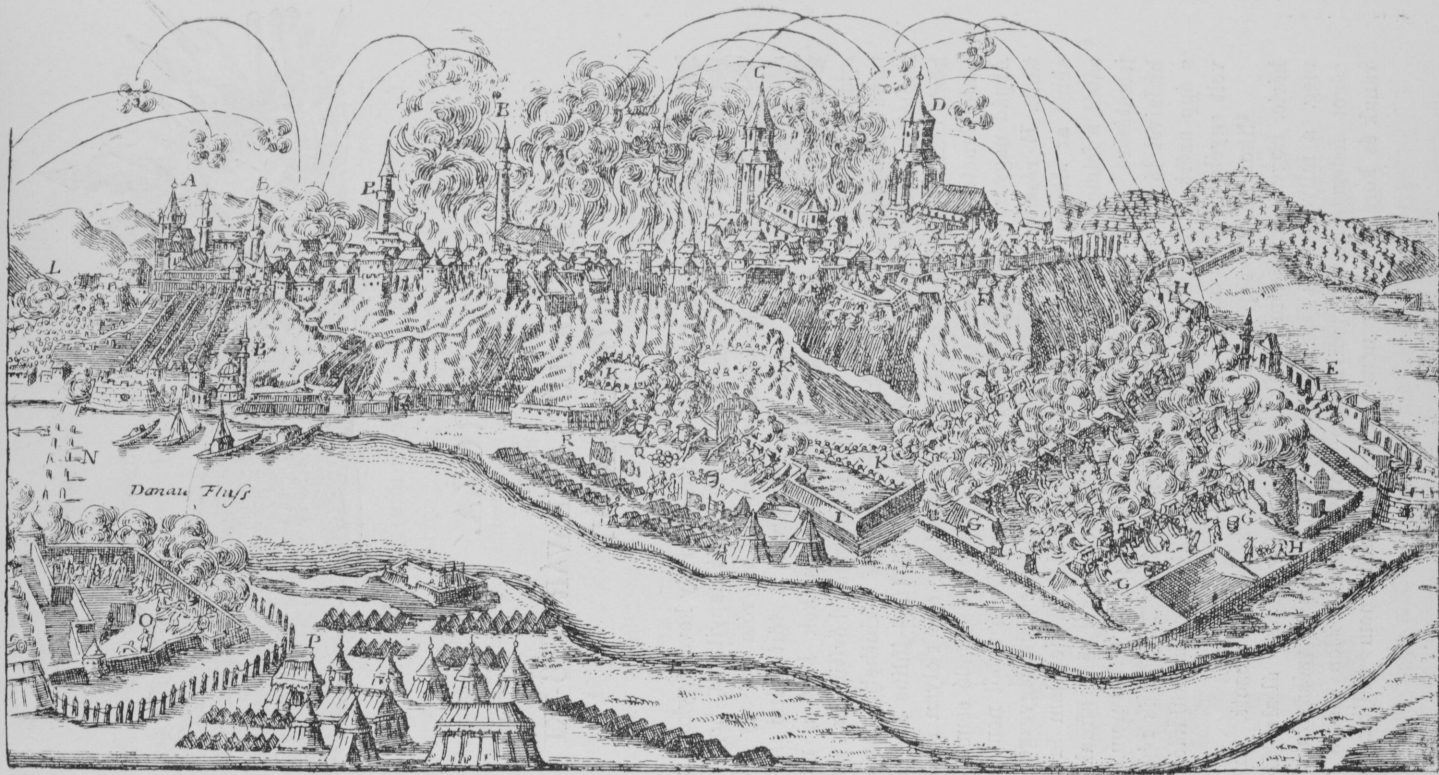

TÁRCZA.

ZARNÓCZI NAPLÓJA BUDAVÁR 1686-IKI OSTROMÁRÓL.

BUDA visszavívásáról sajátosképen oly kevés egykorú napló és jelentés maradt fenn s jutott napvilágra, hogy valósággal eseményszámba megy, ha róla egy-egy följegyzést vagy újabb adatot felvet a történelmi kutatás. Még ritkábbak e történelmi emlékek közt a magyar nyelvűek s kivált olyanok, melyek tudásunkat bővítik és ismereteinket lényegesen gyarapítják. Ily ritkaságnak tekinthetjük az alábbi naplót is, mely a Buda visszafoglalása körüli 1686 július 19—25-ike közti csatározásokról és egyéb eseményekről tár elénk olyan adatokat, csatajeleneteket és érdekes részleteket, melyeket eddigelé sem Károlyi Árpád nagy művéből, sem az egykorú olasz jelentésekből nem ismerünk. E részleteket Zarnóczy uram] figyelte meg és jegyezte fel, abból az alkalomból, hogy Apafi Mihály erdélyi fejedelem megbízásából a felmentő keresztyén csapatok főhadvezérénél járt, annak a kijelentésére, hogy ura miért nem segítheti meg s mi okból nem siethet hadaival támogatására. Ezt Lothringeni Károly amúgy is rég tudta s épp azért udvariasan fogadta a követet, kinek egész küldetése sem volt egyéb egyszerű udvariassági ténynél.

Mikor Zarnóczy uram a főhadvezérnek bemutatkozott, elnézését kérte, hogy a fejedelem «csak olyan csekély ember által» látogatja meg, a milyen ő és szerénykedése ezúttal bizony szöszerinti valóságot fedezett, mert Apafi követe annyira ismeretlen alakja udvarának és korának, hogy nemcsak keresztnévét nem tudjuk, de nem

BUDAVÁR 1686-IKI OSTROMA.

Egykorú rézmetszet után.

ismerjük semmi más írását sem, sőt még családja sem fordul elő történetirodalmunkban! Így azt sem tudjuk megállapítani, hogy sajátkezű-e reánk maradt naplója, vagy nem. Hajlandó vagyok egykorú, a XVII. század végéről való másolatnak tekinteni, főleg mivel naplóföljegyzései hibás egymásutánban következnek, a mi csak is másolótól eredhet. A július 20-iki események után ugyanis a 25-iki csatározás leírását találjuk benne, arra meg a 22-iki ostrom ismertetését, mely után azt írván, hogy másnap *vasárnap* volt, világos, hogy ez július 21-ikére vonatkozik s így bizonyos, hogy valami ügyetlen másoló írta le hibás sorrendben a bizonyára egyes lapokban hevert eredeti naplót, a mit most helyreigazítván, a következőkben közöljük.¹

Memoriale.

Az mi Kegyelmes Urunk ő Nagysága² parancsolatjából indultam 2. Julii Buda alá. 3. érkeztem Kolosvárra. 6. indultam Kolosvárrul, mentem 7. Somlyóra.³ 8. Somlyórúl megindulván 9. mentem Debreczenben. 13. indultam Debreczenbül. 14. mentem által a Tiszán, csegei révén alul két mélfüddel. 15. érkeztem Jászbrinbe.⁴ 16. érkeztem Vácra. Magam mentem a commendáns elibe; jó szívvel látott ebédén a debreczeni emberekkel, de én magamot meg nem jelentettem nekie. A holott másfélezer rabot láttam bulyával⁵ és gyermekkel együtt; azokat csak vas nélkül mecsesben tartották. Ugyan az nap általmentem Tótfaluba a szigetben, a két Duna közü. Vácznál vagyon által kötve a Duna. 86 hajón fekszik a híd; a más Dunának a hidja 43 hajón⁶] Ó-Budához közel.

19. diltájban érkeztem Buđa alá. Az nap a' nímét tábor által szállott szűlű hegyek közü, igen szoros helyekre. A palatinus ő Nagysága⁷ herczeg ő Felsége⁸ parancsolatjából szállott a nímét tábor helyre Ó-Budához. Ugyan azon nap diltájban lett szembe velem a

¹ E naplóra a levéltár őre, ifj. Biás István tett figyelmessé, mely szivességéért ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki.

² Érti I. Apafi Mihály erdélyi fejedelmet.

³ A mai Szilágysomlyó.

⁴ Jászberény népies neve.

⁵ E szokatlan szóval nevezték (szótáraink szerint) a török asszonyokat.

⁶ Tollban maradt szó.

⁷ Gróf Eszterházy Pál nádor.

⁸ Károly lotharingiai herczeg főhadvezér.

palatinus, maga sátrában az ágyban hevervén. Ő Nagysága útban igazított az herceghez és maga szerszámos lovát alám adván Csáky István uramat ő Nagyságát küldvén a herceghez és ő Nagysága által praesentált, a holott jártunk 4 óráig, a míg fel tanálhattuk az hadak között. Maga sátorában mindjára engemet behivatott, igen becsülettel látott és én az leveleket ki vívín a kebelemből, elsűben szóval köszöntettem ő Felsigit, a mint legjobban tudtam Urunk Ő Nagysága nevel és megkivettem Ő Nagysága neve alatt, hogy Ő Felsige megbocsásson, hogy csak illen csekily ember által látja Ő Felsigit Ő Nagysága, nagy rendek közül is jó szívvel küldett volna eddig is, de nem lehetett, mert még most is meg nem szűnik Thököli,¹ valamiben tud, mindenekben vádolja a porta előtt Ő Nagyságát, hogy Ő Felsigével² Ő Nagysága correspondeál.

A herceg ezeket mind meghallgatta, monda: «Nincsen semmi vétek az Méltóságos fejedelemtől, tudjuk mi a dolgot; méltó Ő Kegyelminek magára vigyázni, mi és császáruk Ő Felsige nem úgy tartjuk a Méltóságos fejedelmet, mint idegent, hanem mint barátunkot s atyánkiát». Úgy kezdette kirdeni osztánon, mint hadtam Ő Nagyságát, van-e parancsolatja, hogy táborban szálljon, vagy nem igaz-i, hogy az adót vissza küldette, a török el nem vette? Én azt mondom: «Ő Nagyságának parancsolatja arra nem volt, hogy táborban szálljon, de az adót igen is jó szíven vette». Ezt monda a herceg arra: «Az jól esett, hogy táborban nem kinszeríti a Méltóságos fejedelmet».

Ezeket elvigezvé, mindjára a lóra ült; valami szökött jancsár mutatott valami helyet, a honnan Budát lúhetik.

20. Az alsó városnak a falát, mint egy 12 ölnyre az falát lelűtték; azon estve ostromot bocsátván nekie, magyar és nímet gyalogot, tüzes szerszámokat hányván egy óra alatt megvették és egészen feligették, a holott veszett három vagy négy ezer jancsár. Ugyanazon itezaka az egész ágyúkat kivitték az sánczokból és által vitték Szent Gellirt hegye alá.

Az nap a herceg bizonyos számú hadakkal az harc helyén hált, mivel hogy sok gyalog és egyib rendbeli ember prédaért kioszlott a táborral, hogy valami formában az ellenség meg ne trifálja őket. Másnap vasárnap³ diltájban begyűve az herceg az egész hadakkal és ebidet evín. lefeküdt, egész estig mind aludt, a palatinus is oda

¹ Késmárki Tököly Imre.

² Érti I. Lipót császárt s magyar királyt.

³ Tehát július 21-én.

gyütt volt. de csak visszatírt, szembe nem lehetett vele. Én azon ijjel ott háltam az nímet táboron; másnap, úgy mint hitfűn az szerdár sátorát felvonták a tábor közepin és nagy czeremóniával, sok muszikasznál misét szolgáltattak a sátor alatt és Stahremberg¹ is ekkor kedette lűttetni az vár oldalát, három felül 32 álgýúval és az zászlót és boncsokokat egy törek rab által kifűggesztvén a sánczrul háromszor ellűttik a várfokrul a boncsokokat. Azután frissen vendigeskedtek mindenűtt az tiszték az egisz táboron azon estve, 14 törek egy zászlóval a megvert törek táborrul oda gyűtt a herczeg táborára.

22. virradóra a törek esziben vette a nímetet rendelt seregekben. Eleiben gyűtt a nímet és tanácsot tartván, azt tanálták. hogy szígyen lesz és szívet adnak az ellensígnék, ha elmennek elűtte; a herczeg csak resolválta magát. el rendelvén az seregeket, eliben nyomoldogált. Én mikor meg volt parancsolva az herczegtűl, hogy úgy mint az nap jó reggel ő Felsigihez menjek, én is jó hajnalban felkelvén által mentem a magyar táborral nímet táborra, a herczeg sátorához mentem és tudakoztam, hol ligyen; mondják vala az szolgálái, hogy ki ment volna, még az estve, valami lengyelek is kízűlnek vala utánna, én is azokhoz adám magamot, vilek egyűtt menvén egy hegyen által, hát immár mind az két fél rendelt seregekben állanak vala, a töreknek penig a' sátorai is látszottak, mivel hogy csak egy kis milfűld volt Budához. A törek nem várta azt, hogy a nímet közeljebb menjen a tábora helyihez. két szárnyat csinálván a német is a bal szárnyának neki ment, a lengyel penig ott vót; a törek² csak nekie igen hamar megnyomta a lengyelt, de a nímet elvetette róla. A nímet az álgýúkkal kezdett lűni a jobb szárnyára bontani kezdte a seregeit. A balszárnya megiedvín, hogy a Dunának ne szorítsák megfutamadott és egiszben csak eszek veszett, csak szaladni kezdtek, a ki jobban szaladott, úgy hogy az gyalogjára szaladott, de a gyalogja egiszben minden tábori kízűletivel, sátoraival, szekereivel, lovaival, johaival, barmaival minden íletivel, lűvű szerszámával egiszlen oda maradt. Még a szerdárságára adatott császári levél confirmatiója. tiszta vont arany nyusztval billett subája és három szép boncsokja [is] oda maradt. A nímet a tábora helyitűl a töreket tovább nem őzte, a magyar egy milfűldig Ercse nevű vígvárig űzte és vágta, a holott a herczeg is utánnok őzent, hogy tírjenek vissza. mert bizony ha az ellensíg megnyomja őket, egy nímetet sem küld segítségekre; úgy

¹ Gróf Stahremberg Guido hadvezér.

² Nyilvánvaló tollhibából így írva: lengyel.

meg is fordulánk, a holott az egisz tiszték és a herczeg nagy dícsiretét mondották a' magyarok felül és meg is vallották publice, hogy csak nem hadakozhatnak magyar nélkül a törek ellen. A palatinusra penig volt nehízség, hogy el nem ment a herczeg parancsolatjára. Esterház Jánosnak nagy becsületire szolgált az ott való lítel.¹

A nímet tábor ismít 21. által ment hegyek kezül ippen Szent Gellirt hegye alá, és azon estve ostromolván Szent-Gellírt, virradtig kiszökett a' törek belúle. Másnap reggel a nímet belé szállott. Ugyan az nap estve felé a herczeg bizonyos számú lovas haddal, hatszáz nímet gyaloggal és két ezer magyart kírvín a palatinustúl, két ezer lengyellel és ezer horvátal, hat taraczkkal, közel lívén a törek tábor, oda ment, hogy megnízze az ellensíget; Stahremberget penig az gyalogsággal a vár alatt hagyván, 25. által ment a palatinus Pest felí. Be akarván menni Pestre, a nímet be nem bocsátotta a herczeg híre nélkül; megszígyelvén magát, nem várta az ordinánceziát, ismét csak visszagyútt a maga táborára. Úgy hallottam, azért is volt nehízsíge reája, hogy Soprony vármegyínek főispánja lévén, otthon hadta és píntz vett volna fel, azt a magyarok is a szemíre fogták hánni.

Magam az nap által mentem a herczeghez és díltájben szemben lett vélem, a levelet, urunknak szólót kezembe adta és szóval tisztessígezen köszentette Urunkot Ó Nagyságát, és azt ózente, hogy császár Ó Felsíge és maga is egyebet nem kívánnak Ó Nagyságátúl, hanem azt ígen kedvesen veszik, ha az portai dolgokrúl Ó Nagysága tudósítja Ó Felsígeket; kírik is azon, hogy Ó Nagysága el ne múlassa, ók is a miben tudnak kedveskedni és szolgálni, el nem mulatják; eddig még Ó Nagyságára nincsen panaszok. Evvel vállomra tette a kezít. elbocsáta; a több dolgokrúl magam tudván bizonságot tenni, azt mondá.

Onnan átal mentem a palatinus táborára és elmenvén Ó Nagyságához, megmondám, hogy vagyón a herczegtúl válaszom. Ó Nagysága is levelet írta Urunknak Ó Nagyságának. Én a leveleket elhoztam, de láttam, mi vagyón benne írva, hogy Szolnoknál visszahajítanak vala bennünket a törekek, elszakgattam a levelet, mert íltem, ha kezekben akad a levél, mind magam oda leszek, mind Ó Nagyságának is leszen valami baja írette. A levélben penig nem volt

¹ A hivatalos hadinapló (Károlyi Árpád íd. m. 319. l.) először július 25-én szól Eszterházy János megérkezéséről, s e szerint vagy napló-írónk téved, vagy pedíg a hivatalos napló emlékezett meg pár nappal később jóveteléről.

egyéb írva, hanem azt intimálja a palatinus Urunk Ő Nagyságának, hogy most volna az ideje, hogy Ő Nagysága mellic állana, mert ne talám azután kisű ne ligen, hogy mind magának, mind posteritásinak Ő Nagysága securitást szerezne. Ezeket pedig szóval is özente. Én azt mondám arra, hogy Ő Nagyságától bizony az lehetetlen dolog, hogy most azt cselekedje, holott most is Havasalföldiben, Moldvában törek tábor táboroz és erről az partról is sok károkat tészen az pogány, mint jára a moldvai vajda ¹ a lengyellel. Azt csak abban hadta, ha pedig Ő Nagysága correspondeálni akar Ő Felsíggivel, azt mondá, hogy Badensis herczeggel ² nem igen kell közleni az dolgot, mert egyáltaljában most is igen fog Thököli mellett, mert most is csak azt mondja, ha Thököli a töreket megsegítette volna, űk nem mehettek volna elő dolgokban. Maga pedig úgy mint eddig, mindénekben jó szívvvel ért egyet Ő Nagyságával és a miben tud, jó szívvvel szolgál Ő Nagyságának, tudniillik a palatinus.

Azon íjjel kétszer küldett a palatinushoz, hogy menjen utánna. de nem tudom, mire nízve.

Az francia ellen való hírek így folytak. Hogy Lukszburg nevű imperiális várost ostrommal megvette, a holott 20 ezer embere elveszett, mivel hogy csak arra vágyott, immár minden bizonytal armistitiumot csinálnak, mert azt mondják, hogy a belgák és angliai király³ is opponálták ellene magokat, hogy az császárnak bikít hagyjon. Az electorok kisen vannak a hadakkal. de csak is reája vigyáznak ; a Bavarus ⁴ küldött hat ezer embert, immár azt mondották, hogy Posonnál vannak, a mikoron elgyüttem. Szemem láttára is gyütt négy ezer gyalog nímet, valami püspek segítsige.

Ha Budát megveszik, bizonyosan Nógrádot szállja meg, mivel közel vagyon a Dunához. Egret is igen emlegetik. Prófuntot az egisz hadaknak, mind nímetnek, magyarnak egyaránt osztanak, vígbeli-eknek is, a vármegyíeknek ; a bornak 13 pínz ⁵ az itczéje, a sernek is úgy, tehénhúsnak fontja négy pínzen, nincsen szűkebb, mint az abrak.

26. Julii ⁶ indultunk Buda alul. 27. gyüttünk Szolnokra. 29. írkeztünk Debreczenben, 31. Somlyóra, 2. [Augusti] Feirvárra. Az egri

¹ Ekkoriban Kantemir Konsztandin moldvai vajda.

² Badeni Károly őgróf főhadvezér.

³ Ekkor II. Jakab angol király.

⁴ Miksa Emánuel bajor választó fejedelem.

⁵ Értendő : dénár.

⁶ A másoló hibájából írva így : Maii.

basa ¹ két révnél lesetett bennünket, hogy hire nélkül mentünk a nímet táborra, de váradi basa levele livin nálunk, úgy bocsáttottak Szolnoknál békével, máskíppen ott is az ő parancsolatjából megárestáltak volna bennünket.

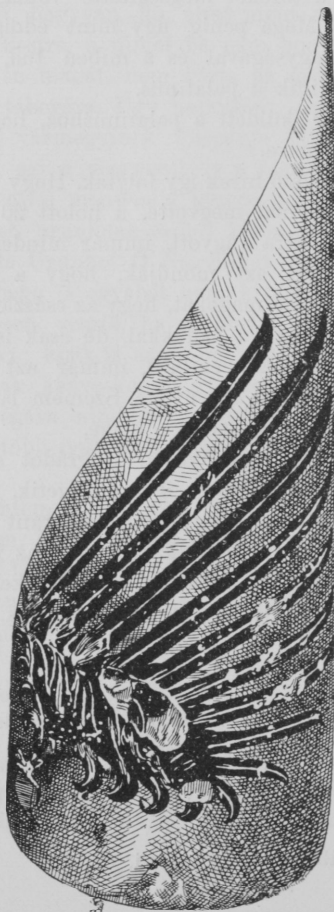
Hátlapján, egykorú kézzel: Zarnóczy uram relatiója, hogy Budát mi módon vették vissza a töröktől.²

(Egykorú másolat, a széki gróf Teleki-nemzetség márosvásárhelyi levéltára, Missilis osztálya 285. sz.)

Dr. VERESS ENDRE.

¹ Neve: Ozmán.

² A mondat e kiegészítő része más kéztől.

Tárcsa paizs a XVI-ik századból. Az ambrasi várkastélyban.